

Вараксіна О.В.

кандидат економічних наук, докторант,
Полтавська державна аграрна академія

Varaksina Elena

Poltava State Agrarian Academy

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЯК ВАЖЛИВОГО В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНІ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проведено дослідження ефективності діяльності аграрного сектору економіки, зокрема його основного складника, яким є сільське господарство. Визначено, що потенціал аграрного сектору є основою продовольчої безпеки країни. Увага акцентована на основних показниках виробництва, таких як випуск продукції сільського господарства та динаміка виробництва продукції підприємствами й господарствами населення. Встановлено, що збільшення виробництва продукції зумовлене зростанням обсягів виробництва рослинницької продукції, основними виробниками якої є сільськогосподарські підприємства. Обґрунтовано, що основними постачальниками продукції тваринництва залишаються господарства населення. Проаналізовано продуктивність праці в підприємствах аграрного сектору як одного з визначальних чинників підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, виробництво продукції, продуктивність праці, національна економіка.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку.

Внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, нестійкості торговельних відносин з державами-імпортерами конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку не є стабільними [1].

Відносна стійкість вітчизняного сільськогосподарського виробництва в несприятливих соціально-економічних умовах 2014 р. свідчить про своєчасність проведених у державі земельної та аграрної реформ. У результаті створено динамічний, потужний, перспективний, конкурентоспроможний сектор економіки, що постійно нарощує обсяги виробництва, експорту та доходів держави, власників та громадян [2].

Сьогодні роль аграрного сектору як складової національної економіки є ваговою та важливою. Отже, аграрний сектор – це продовольча безпека держави, бюджетоутворюючий сектор економіки, авторитетний експортер продукції, фундамент суверенності держави. Проте для сталого та ефективного розвитку аграрного сектору ще багато проблем мають бути вирішені, зокрема цінова та інфраструктурна політика, міграційні процеси працездатного

населення із сільської місцевості, земельне питання, законодавча база.

Отже, назрілим питанням є вивчення стану аграрного сектору та ефективності діяльності його підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану та розвитку аграрного сектору було предметом уваги багатьох науковців, зокрема М. Маліка, М. Месель-Веселяка, Р. Мудрака, Б. Пасхавера, Ю. Лупенко, П. Саблука. У працях І. Должанського, В. Андрійчука, А. Гуторова, С. Дем'яненка досліджувалися проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Однак проблематика конкурентоспроможності продукції та підприємств аграрного сектору є назрілою та вимагає подальших наукових розвідок.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі нинішнього становища аграрного сектору та його вагової складової, яким є сільське господарство; визначенні проблематики ефективного розвитку аграрного сектору національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Вплив аграрного сектору на формування конкурентної позиції національної економіки на світовому ринку є суттєвим з огляду на складну економічну та політичну ситуацію в Україні [3, с. 22].

Сільське господарство розглядають як комплекс технологічно й організаційно взаємопов'язаних галузей, які у своїй сукупності утворюють збалансовану, інтегровану й структурно завершену систему. Кожна галузь сільськогосподарського виробництва є сукуп-

ністю підприємств, що виробляють певні види однорідної продукції чи надають послуги, які задовольняють певні потреби населення в продуктах харчування, а промисловості – в сировині [4, с. 24].

Модель постіндустріальної стадії розвитку економіки України повинна охоплювати такі основні напрями [5].

1) Об'єднання капіталу землі з капіталом індустрій задля забезпечення високої ефективності його функціонування в усіх пов'язаних ланках господарювання, оскільки економіка країни є цілісною функціонуючою системою. Збалансована й така, що охоплює всі галузі, структура господарювання стане необхідною передумовою успішного розвитку кожної її складової.

2) Зосередження зусиль освіти й науки у сфері прогресивних та інформаційних технологій задля забезпечення високодохідного функціонування об'єднаного капіталу, ефективне запровадження їхніх досягнень у виробництво або результативне функціонування системи «наука – освіта – виробництво».

3) Зосередження переважної маси одержаного доходу у розв'язанні проблем соціуму, що відповідає потребам соціально орієнтованої економіки. Національна ідея повинна об'єднувати націю, визначати соціальну відповідальність та інноваційну спрямованість економіки, стати двигуном національного прогресу. Ця модель економічної політики країни повинна враховувати особливості кожного сектору економіки держави. Сучасна політика також має враховувати й регулювати проблеми міжгалузевих відносин, оскільки від цього залежить стабільність розвитку кожної галузі, а також держави загалом.

Водночас внутрішній ринок агропродовольчої продукції України характеризується низькою ємністю та високим ступенем чутливості до зміни роздрібних цін на продукти харчування, а через високу частку витрат на харчування у сімейному бюджеті домогосподарств зниження реальних доходів населення може спричинити соціальні збурення. Зокрема, якщо зростання цін у первинній ланці приведе до зростання цін на продовольство, то зворотний зв'язок відсутній, адже здешевлення сировини не веде до зниження цін

на продовольчі товари [2]. Аналіз випуску продукції аграрного сектору у фактичних цінах здійснено в табл. 1. Впродовж 2000–2018 рр. відбувалося поступове зростання обсягів виробництва продукції сільськогосподарства. Так, за останні роки найменш результативним за обсягами виробництва був 2000 р., коли складні кліматичні умови спричинили різкий спад обсягів виробництва.

У 2018 р. загальний обсяг виробництва продукції сільськогосподарства (у фактичних цінах) склав 847 587 млн. грн., зокрема у сільськогосподарських підприємствах – 532 683 млн. грн., господарствах населення – 314 904 млн. грн. Порівняно з 2017 р. у сільському господарстві отримано 19,75% приросту загального обсягу продукції сільськогосподарства, зокрема в аграрних підприємствах – 24,34%, у господарствах населення – 12,71%.

Динаміка виробництва продукції аграрних підприємств України у постійних цінах 2010 р. зображена на рис. 1.

У галузевій структурі продукції сільськогосподарства провідне місце традиційно посідає продукція рослинництва, маючи 73,7% загального виробництва. У 2018 р. вироблено рослинницької продукції (у постійних цінах 2010 р.) на 198 658,1 млн. грн., тваринницької – на 70 750 млн. грн. Порівняно з 2017 р. відбулося збільшення на 10,7% обсягів виробництва продукції рослинництва, тваринництва – на 1,5%. Основними виробниками рослинницької продукції є сільськогосподарські підприємства, що мають 62,8% загального обсягу виробництва. У галузі тваринництва зростання обсягів виробництва відбулося за рахунок приросту виробництва в господарствах населення (52,5% загального обсягу виробництва).

Основними виробниками продукції сільськогосподарства залишаються сільськогосподарські підприємства, питома вага яких у вартості валової продукції становить 58,8%. Господарства населення виробляють 41,2% сільськогосподарської продукції, а фермерські господарства – 9,3%. Загальні обсяги продукції рослинництва й тваринництва збільшилися у сільсько-

Таблиця 1

Динаміка випуску продукції аграрного сектору України за 2000–2018 роки у фактичних цінах, млн. грн.

Рік	Всього	Нефінансові корпорації та сектор загальнодержавного управління	Домашні господарства
2000	54 259	20 735	33 524
2005	92 540	36 273	56 267
2010	189 405	94 630	94 775
2014	371 189	209 644	161 545
2015	544 206	327 346	216 860
2016	637 791	387 277	250 514
2017	707 792	428 399	279 393
2018	847 587	532 683	314 904
2018 р., % до 2017 р.	119,75	124,34	112,71
Середній показник абсолютного приросту	114 189	73 135	40 197

Джерело: [6]

Рис. 1. Динаміка виробництва продукції аграрних підприємств України за 2000–2018 рр. у постійних цінах 2010 р.

Джерело: [6]

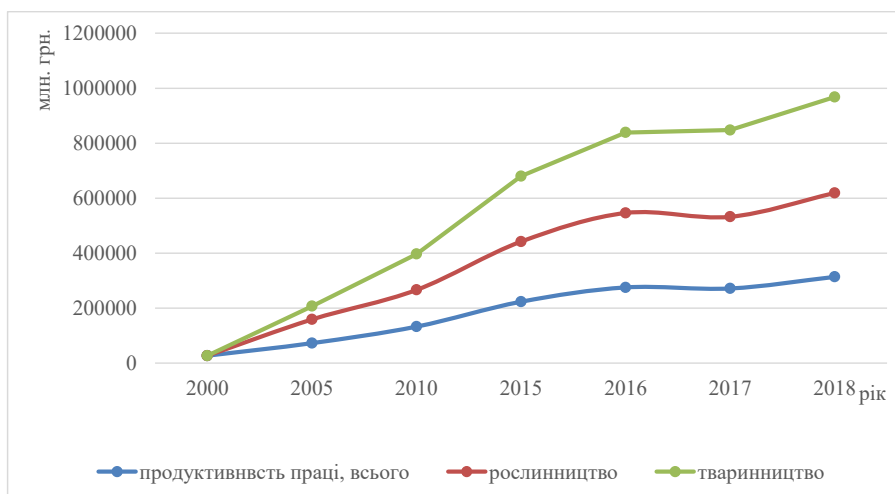

Рис. 2. Динаміка продуктивності праці в аграрних підприємствах України за 2000–2018 рр. на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2010 р.

Джерело: [6]

господарських підприємствах, а в господарствах населення виробництво сільськогосподарської продукції знижується.

Також сучасна ситуація характеризується звуженням фінансової бази розвитку сільськогосподарського виробництва. Залишається ймовірність зменшення джерел формування власних фінансових ресурсів сіль-

ськогосподарських товаровиробників через несприятливу цінову кон'юнктуру на основні види споживаних мінеральних добрив, матеріально-технічної продукції, засобів захисту рослин і стримування зростання цін на агропродовольчу продукцію [2].

Проте господарства населення надалі залишаються основними виробниками тваринницької продукції. Це пояснюється тим, що рівень доходів населення села досить низький, а виробництво продукції сільського господарства для нього є необхідним.

За даними рис. 2 можна зробити висновок, що динаміка продуктивності праці в аграрних підприємствах має позитивний тренд та зростає.

Незважаючи на зростання продуктивності праці в сільському господарстві, її рівень значно нижчий, ніж в інших галузях економіки. Причинами низької продуктивності праці в економіці України загалом та сільському господарстві зокрема є технічна й технологічна відсталість вітчизняного виробництва, високий рівень зношеності основних засобів виробництва, недостатні обсяги інвестицій для їх своєчасного оновлення та впровадження інноваційних технологій [7, с. 134].

Висновки. Таким чином, інтеграція України у світовий економічний простір є можливою лише за стабільного розвитку національної економіки, де аграрному сектору відводиться ключова роль. Держава має сприяти створенню умов для підвищення конкурентоспроможності та ефективної діяльності підприємств аграрного сектору.

Особливу увагу слід приділити соціальним питанням та розвитку інфраструктури на селі. Задля активізації складової інноваційної діяльності як фактору підвищення конкурентоспроможності в аграрному секторі доцільно створити агротехнопарки в кожному регіоні.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> (дата звернення: 07.10.2019).
2. Лупенко Ю. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економіка*. 2015. Вип. 2 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2(2)_7) (дата звернення: 08.10.2019).
3. Шпак Ю. Аграрний сектор національної економіки в умовах глобалізації ринків: теорія та практика державного управління : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 514 с.
4. Іванух Р., Дусановський С., Білан Є. Аграрна економіка і ринок. Тернопіль : Збруч, 2003. 305 с.
5. Саблук П. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_2_4 (дата звернення: 05.10.2019).
6. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2018 р. / Державна служба статистики України. *Урядовий портал*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2019).
7. Ilchuk M., Konoval I., Radko V., Yevtushenko V. Competitiveness of cattle breeding products increase. Vienna : East West, 2017. 294 p.

References:

1. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilivoi prohramy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2022 roku [On approval of the Concept of the State Target Program for Development of the Agricultural Sector for the Economy for the Period up to 2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> (accessed: 07.10.2019).
2. Lupenko Yu. (2015). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: prohnozy ta perspektyvy [Development of the agrarian sector of the Ukrainian economy: forecasts and prospects]. *Naukovyi visnyk Mukachevskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Mukachevo State University], no. 2 (2), pp. 30–34. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2(2)_7) (accessed: 08.10.2019).
3. Shpak Yu. (2011). Ahrarnyi sektor natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii rynkiv: teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : monohrafiia [Agrarian sector of national economy in the conditions of globalization of markets: theory and practice of public administration : monograph]. Donetsk : Southeast (in Ukrainian).
4. Ivanukh R., Dusanovsky S., Bilan E. (2003). Ahrarna ekonomika i rynok [Agrarian economy and market]. Ternopil : Zbruch (in Ukrainian).
5. Sabluk P. (2015). Stan i napriamy rozvytku ahrarnoi reformy [State and directions of development of agrarian reform]. *Ekonomika APK* [APK economy], no. 2, pp. 10–17. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_2_4 (accessed: 05.10.2019).
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : Uriadovi portal [State Statistics Service of Ukraine. Government portal]. *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy : statystychnyi zbirnyk za 2018 r.* [Agriculture of Ukraine : statistical summary for 2018]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 04.10.2019).
7. Ilchuk M., Konoval I., Radko V., Yevtushenko V. (2017). Competitiveness of cattle breeding products increase. Vienna : East West.

ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА КАК ВАЖНОГО В СТРАТЕГИЧЕСКОМ ПЛАНЕ СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье проведено исследование эффективности деятельности аграрного сектора экономики, в частности его основной составляющей, которой является сельское хозяйство. Определено, что потенциал аграрного сектора является основой продовольственной безопасности страны. Внимание акцентировано на основных показателях производства, таких как выпуск продукции сельского хозяйства и динамика производства продукции предприятиями и хозяйствами населения. Установлено, что увеличение производства продукции обусловлено ростом объемов производства растениеводческой продукции, основными производителями которой являются сельскохозяйственные предприятия. Обосновано, что основными поставщиками продукции животноводства остаются хозяйства населения. Проанализирована производительность труда в предприятиях аграрного сектора как одного из определяющих факторов повышения конкурентоспособности аграрного сектора.

Ключевые слова: аграрный сектор, сельское хозяйство, производство продукции, производительность труда, национальная экономика.

THE STUDY OF THE STATE OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AS A STRATEGICALLY IMPORTANT SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

The article studies the effectiveness of the agricultural sector; in particular, its main component: agriculture. It is determined that the potential of the agricultural sector is the basis for the country's food security. In today's economic environment, the agricultural sector is one of the main budget-forming sectors of the national economy. Attention is focused on the key indicators of production: agricultural output, the dynamics of production by enterprises and households. It is established that the increase in production is determined by the growth in crop production, the main producers of which are agricultural enterprises. It is proved that the main suppliers of livestock products remain households. This situation is due to the fact that the income level of rural residents is quite low, therefore, livestock production for this category of enterprises is an additional source of income and thus is necessary. Positive dynamics of growth in the efficiency of the agricultural sector is noted, however, the level achieved is not sufficient for sustainable food security of the national economy. The level of labour productivity at enterprises of the agricultural sector, as one of the determining factors in the growth of competitiveness of the agricultural sector, is analysed. It is noted that labour productivity in agriculture has increased. However, despite the growth trend of this indicator, its level is significantly lower than in other sectors of the national economy. First of all, this is due to technical backwardness, high deterioration of fixed assets, weak investment in the agricultural sector, insufficient level of innovative production technologies and infrastructure in rural areas, and low wages. Thus, the processes of Ukraine's integration in the global economic space are possible under the condition of stable development of the national economy, where the agricultural sector has a key role to play. Particular attention should be paid to social issues and rural infrastructure development. It is noted that the solution to these problems will provide both an increase in the competitiveness of the agricultural sector and its effective development.

Key words: agricultural sector, agriculture, production, labour productivity, national economy.